

دولت در لایحه ۱۴۰۵ برای تأمین زیر ساخت‌های هوش مصنوعی ۱۴۰۰ میلیارد تومان کنار گذاشته است

با ۱۱ میلیون دلار در AI چندم می‌شویم؟

فرهنگستان

دانشگاه

بررسی راهکارهای کاربردی شدن پژوهش‌های دانشگاهی درگفت‌وگو با مدیرکل پژوهش و فناوری معاونت علوم تربیتی و مهارتی دانشگاه آزاد:

نهادهادر تصویب و داوری پایان‌نامه‌ها مشارکت داده می‌شوند

بررسی راهکارهای کاربردی شدن پژوهش‌های دانشگاهی درگفت‌وگو با مدیرکل پژوهش و فناوری معاونت علوم تربیتی و مهارتی دانشگاه آزاد:

نهادهادر تصویب و داوری پایان‌نامه‌ها مشارکت داده می‌شوند

بازطراحی نظام داوری مقالات علمی در معاونت علوم تربیتی و مهارتی

سارا طاهری
خبرنگار گروه دانشگاه

تصور کنید دانشجویی ساعت‌ها و ماه‌ها روی پایان‌نامه‌اش وقت گذاشته، اما بعد از فارغ‌التحصیلی متوجه می‌شود پژوهش او هیچ ارتباطی با نیازهای واقعی جامعه یا بازار کار ندارد. حالا تصور کنید همان دانشجوی، تحت نظارت مستقیم آن نهادهای که مسئله را تعریف کرده، موضوع پایان‌نامه‌اش را حل می‌کند و نتایج پژوهش او به‌طور مستقیم در تصمیم‌گیری‌های کشور به کار گرفته می‌شود. این تصور آرمانی، همان برنامه‌ای است که سید حاتم مهدوی‌نور، مدیرکل پژوهش و فناوری معاونت علوم تربیتی و مهارتی دانشگاه آزاد اسلامی، آن را در نخستین ماه‌های حضور خود در این معاونت آغاز کرده است. مهدوی‌نور در گفت‌وگو با «فرهیختگان» از طریحی می‌گوید که از بازنگری رشته‌ها و سرفصل‌ها آغاز شده و به تعریف رشته‌های جدید مانند «ارتباط انسان و ماشین» و «روان‌شناسی فضای مجازی» می‌رسد و در نهایت تلاش دارد پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را از حالت سنتی و تئوریک خارج کند و آن‌ها را به ابزاری واقعی برای حل مسائل جامعه تبدیل کند. ایجاد بانک داوران مرجع، دوره‌های توانمندسازی استادان و داوران، ایجاد استانداردهای داوری و تعامل مستمر با نهادهای اجرایی، همه و همه در راستای این هدف طراحی شده‌اند.
مشروح این گفت‌وگو را در ادامه از نظر می‌گذرانید.

■ ■ ■

سید حاتم مهدوی‌نور، مدیرکل امور پژوهش و فناوری معاونت علوم تربیتی و مهارتی دانشگاه آزاد با اشاره به جایگاه این اداره کل در ساختار معاونت علوم تربیتی و مهارتی، به تشریح مأموریت‌ها و اقدامات این مجموعه پرداخت. او در ابتدای سخنان خود گفت: «از زمانی که معاونت‌ها در دانشگاه آزاد موضوع محور شدند، به‌صورت رشته‌محور تعریف شدند. به‌طور مثال رشته‌هایی با ماهیت فنی و کشاورزی ذیل معاونت فنی و مهندسی و کشاورزی قرار گرفتند و سیاست‌گذاری و رسیدگی به امور اجرایی این رشته‌ها در همان معاونت انجام شد. در مقابل، بخشی از رشته‌ها دارای ماهیت علوم تربیتی و مهارتی هستند که ذیل معاونت علوم تربیتی و مهارتی سامان‌دهی شده‌اند.»

تحصیل ۲۸۱ هزار دانشجو در رشته‌های مهارتی و تربیتی

مهدوی‌نور با بیان اینکه رشته‌های زیر مجموعه این معاونت هم جنبه علوم تربیتی دارند و هم جنبه مهارتی، توضیح داد: «در حال حاضر حدود ۲۸۱ هزار دانشجو در زیرمجموعه این معاونت داریم که شامل دانشجویان مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و تحصیلات تکمیلی می‌شوند. بخش قابل توجهی از این دانشجویان در رشته‌های فنی مهندسی از رشته‌ها دارای ماهیت علوم تربیتی و مهارتی هستند که ذیل معاونت علوم تربیتی و مهارتی سامان‌دهی شده‌اند.»

او با مقایسه مأموریت معاونت‌ها در فضای دانشگاه آزاد اظهار کرد: «معاونت علوم، فنی و مهندسی بیشتر به جنبه‌های دانشی رشته‌ها می‌پردازد، اما در این معاونت تمرکز اصلی بر ابعاد مهارتی رشته‌هاست. در همین راستا، معاونت علوم تربیتی و مهارتی دارای دو اداره کل و دو مرکز است که یکی از آن‌ها اداره کل پژوهش و فناوری و دیگری اداره کل آموزشی است.»

مدیرکل امور پژوهش و فناوری معاونت علوم تربیتی و مهارتی دانشگاه آزاد با تشریح وظایف این اداره کل تصریح کرد: «این اداره کل مسئولیت امور تحصیلات تکمیلی و همچنین هدایت و راهبری فعالیت‌های پژوهشی رشته‌های علوم تربیتی و مهارتی را بر عهده دارد.» او مأموریت کلان این اداره کل را ایجاد یک نظام منسجم، مسئله‌محور، باکیفیت و اثرگذار در حوزه علوم تربیتی دانست و گفت: «هدف ما ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش در دانشگاه آزاد اسلامی، افزایش اعتبار علمی دانشگاه و ایفای نقش فعال در سیاست‌گذاری آموزشی کشور است. ما چندان هدف مهم را به‌صورت هم‌زمان دنبال می‌کنیم

که از جمله آن‌ها می‌توان به ارتقای کیفیت مجلات علمی مرتبط با علوم تربیتی، بازنگری هدفمند رشته‌ها و سرفصل‌های درسی و همچنین ارتقای کیفی پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها اشاره کرد.» او افزود: «توانمندسازی اعضای هیئت علمی، ارتقای سطح تخصصی داوران مجلات، پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها و مهم‌تر از همه، ایجاد پیوندی نظام‌مند میان علوم تربیتی و سیاست‌گذاری آموزشی کشور از دیگر اهداف اساسی ماست.»

بازطراحی نظام داوری مجلات و ایجاد بانک داوران

مهدوی‌نور با اشاره به اقدامات عملی آغازشده در حوزه مجلات علمی توضیح داد که مجلات علوم تربیتی در حال تقسیم‌بندی به سه دسته مجلات نظری، کاربردی و سیاستی –مسئله‌محور هستند. به گفته او، اصلاح نظام داوری یکی از محورهای اصلی این برنامه است. او تصریح کرد: «برای ارتقای کیفی مجلات، نظام داوری مقالات را بازطراحی می‌کنیم؛ به‌گونه‌ای که هم داوری محتوایی و هم داوری روش‌شناختی به‌صورت هم‌زمان انجام شود. داورانی که فاقد صلاحیت علمی لازم هستند، از فرایند داوری کنار گذاشته خواهند شد و داوری‌ها بر اساس استانداردهای تخصصی علوم تربیتی انجام می‌شود.» به گفته مهدوی‌نور، در همین راستا چک‌لیست استاندارد داوری علوم تربیتی در حال تدوین است که پس از نهایی شدن، به مجلات ابلاغ خواهد شد. همچنین ایجاد «بانک

داوران مرجع علوم تربیتی» از دیگر اقدامات این اداره کل به شمار می‌رود.

مدیرکل امور پژوهش و فناوری معاونت علوم تربیتی و مهارتی دانشگاه آزاد افزود: «برای داوران، دوره‌های آموزشی داوری حرفه‌ای برگزار می‌کنیم و پس از طی این دوره‌ها، گواهینامه رسمی داوری صادر خواهد شد.» مهدوی‌نور گفت: «بانک داوران را با این هدف ایجاد می‌کنیم که داوری‌ها به‌صورت روش‌مند، حرفه‌ای و قابل نظارت انجام شود. داوران بر اساس معیارهای علمی مشخص انتخاب می‌شوند و تنها افرادی امکان فعالیت در این بانک را دارند که هم توان داوری محتوایی و هم داوری روش‌شناختی را داشته باشند. برای داوران منتخب، دوره‌های آموزشی داوری حرفه‌ای برگزار می‌شود و پس از طی این دوره‌ها، گواهینامه داوری صادر خواهد شد.»

به گفته او، این گواهینامه نقش کاربردی مشخصی در فرایندهای علمی دانشگاه دارد. مهدوی‌نور در این‌باره تصریح کرد: «یکی از مهم‌ترین حوزه‌های استفاده از داوران دارای گواهینامه، داوری مقالات علمی در مجلات است. هر مقاله‌ای که به یک مجله ارسال می‌شود، حداقل توسط دو داور ارزیابی می‌شود و کیفیت انتشار مقالات، مستقیماً به کیفیت داوری وابسته است. اگر داوران ما به‌صورت حرفه‌ای و روشمند داوری کنند، این موضوع تأثیر مستقیمی بر ارتقای کیفی مقالات و اعتبار مجلات خواهد داشت.» مهدوی‌نور با اشاره به نقش نظارتی بانک داوران گفت: «از طریق این بانک اطلاعاتی، عملکرد داوران مجلات رصد می‌شود و اگر داوری به‌صورت ضعیف عمل کند، عملاً از فهرست داوران خارج خواهد شد و صلاحیت داوری از او گرفته می‌شود. هدف ما این است که تنها افرادی صلاحیت داوری داشته باشند که بتوانند هم از نظر محتوا و هم از نظر روش‌شناسی، داوری دقیق و استاندارد انجام دهند.»

گواهینامه داوری؛ تضمین کیفیت پایان‌نامه‌های دانشگاه آزاد

او در ادامه به نقش داوران در حوزه پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها اشاره کرد و گفت: «داوران در ارزیابی پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها نیز نقش بسیار مهمی دارند و در این حوزه نیز استفاده از داوران دارای گواهینامه داوری در دستور کار قرار گرفته است. صدور گواهینامه داوری به این معناست که این افراد صلاحیت علمی لازم برای داوری را دارند و می‌توان از آن‌ها به‌صورت رسمی و هدفمند در داوری مجلات، پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها استفاده کرد.» مهدوی‌نور در تشریح معیارهای انتخاب داوران علوم تربیتی گفت: «ملاک‌های ما

برای انتخاب داوران، توانمندی علمی اعضای هیئت علمی، مهارت آن‌ها در داوری روش‌شناختی و محتوایی و میزان دقت و کیفیت داوری‌های انجام‌شده است. گواهینامه داوری یک امتیاز دائمی نیست و بر اساس عملکرد داوران و کیفیت داوری‌هایی که انجام می‌دهند، امکان سلب این گواهی وجود دارد؛ در مقابل، با طی دوره‌های آموزشی و سابقه مناسب داوری، این گواهی اعطا یا تمدید می‌شود.»

بازنگری رشته‌ها و معرفی رشته‌های جدید

مهدوی‌نور در بخش دیگری از سخنان خود به بازنگری رشته‌های علوم تربیتی اشاره کرد و گفت: «بازنگری رشته‌ها بر اساس چند اصل اساسی از جمله مسئله‌محوری، مهارت‌محوری و بومی‌سازی انجام می‌شود. در علوم تربیتی صرفاً به ترجمه و ارائه محتوای آموزشی بسنده نمی‌کنیم، بلکه تلاش داریم دروس را متناسب با نیازهای کشور بومی‌سازی کرده و از هم‌پوشانی‌های غیرضروری در سرفصل‌ها پرهیز کنیم.» به گفته او، سرفصل‌های جدید شامل دروس مبنایی مانند فلسفه، معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی و روش تحقیق، دروس مسئله‌محور و همچنین دروس مهارتی و میدانی خواهد بود. او با اشاره به تحولات فناورانه و تغییرات اجتماعی خاطرنشان کرد: «با توجه به تغییرات سریع فناوری و تحولات اجتماعی، به‌دنبال تأسیس رشته‌های جدید نیز هستیم و تاکنون پیشنهاد دو رشته جدید برای تصویب ارائه و ارسال شده است.»

مهدوی‌نور با اشاره به برنامه‌های توسعه‌ای در حوزه رشته‌های نوظهور علوم تربیتی، از پیشنهاد تأسیس دو رشته جدید خبر داد و گفت: «یکی از این رشته‌ها «ارتباط انسان و ماشین» و دیگری «روان‌شناسی فضای مجازی» است. راه‌اندازی این رشته‌ها منوط به انجام نیازسنجی ملی است و باید بتوانند یکی از نیازهای فعلی یا آتی کشور و جامعه را به‌صورت واقعی پاسخ دهند.»

در حال تدوین آیین‌نامه بازنگری رشته‌ها هستیم

مدیرکل امور پژوهش و فناوری معاونت علوم تربیتی و مهارتی دانشگاه آزاد در پاسخ به پرسشی درباره بازنگری رشته‌های علوم تربیتی و زمان‌بندی اجرای آن اظهار کرد: «بازنگری رشته‌ها کار ساده‌ای نیست و فرایندی دشوار و زمان‌بر به شمار می‌رود، اما در این زمینه کارگر و‌های تخصصی تشکیل شده است. در حال تدوین آیین‌نامه بازنگری رشته‌ها هستیم و با توجه به محدود بودن زمان تا پایان سال، امیدواریم این آیین‌نامه تا پایان سال به تصویب برسد تا از ابتدای سال آینده بتوانیم با کمک واحدهای دانشگاهی، فرایند بازنگری رشته‌ها را به‌صورت عملی آغاز کنیم.» مهدوی‌نور در ادامه به برنامه‌های اداره کل پژوهش و فناوری برای ارتقای کیفی پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها اشاره کرد و افزود: «تصویب موضوع پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها را منوط به مسئله‌محور بودن آن‌ها کرده‌ایم؛ به این معنا که موضوع باید یک مسئله واقعی آموزشی داشته باشد و مستند به نیازهای کشور باشد.»

ایجاد بانک مسائل اولویت دار علوم تربیتی

او از تشکیل «بانک مسائل اولویت‌دار علوم تربیتی» خبر داد و توضیح داد: «در صورت راه‌اندازی این بانک، تنها پایان‌نامه‌ها و رساله‌هایی امکان تصویب خواهند داشت که موضوع آن‌ها در این بانک ثبت شده یا از موضوعات اولویت‌دار آن استخراج شده باشند. هدف ما ایجاد یک تأیید متمرکز است تا از انجام پژوهش‌های تکراری جلوگیری شود.» به گفته مدیرکل امور پژوهش و فناوری معاونت علوم تربیتی و مهارتی دانشگاه آزاد، پیش داوری پروپوزال‌ها نیز از دیگر اقدامات در دست اجراست. او در این‌باره گفت: «پروپوزال‌ها پیش از تصویب نهایی، هم از نظر نظری و هم از نظر روش‌شناختی داوری می‌شوند تا قابلیت پذیرش علمی آن‌ها تضمین شود. پس از نگارش پایان‌نامه و رساله نیز

ارزیابی دقیقی انجام خواهد شد تا میزان نوآوری واقعی، عمق تحلیل و قابلیت استفاده آن‌ها در سیاست‌گذاری آموزشی مشخص شود.» مهدوی‌نور تحقق این اهداف را مستلزم توانمندسازی اعضای هیئت علمی دانست و گفت: «برای این منظور دوره‌های متنوع توانمندسازی از جمله روش تحقیق پیشرفته داوری علمی حرفه‌ای، اخلاق در پژوهش و مقاله‌نویسی سیاستی برگزار کرده‌ایم.» او همچنین از برنامه رتبه‌بندی استادان راهنما و داوران خبر داد و افزود: «بر اساس این رتبه‌بندی، ظرفیت پذیرش دانشجوی به استادان اختصاص می‌یابد و کیفیت راهنمایی و داوری در فرایند ارتقا و واگذاری مسئولیت‌ها لحاظ خواهد شد.» مهدوی‌نور به ضرورت تقویت بُعد عملی رشته‌های علوم تربیتی اشاره کرد و اظهار کرد: «برای کاربردی شدن رشته‌ها، به‌دنبال تعامل نهادی با دستگاه‌ها و نهادهای مرتبط از جمله آموزش و پرورش، سازمان سنجش و سایر نهادهای تربیتی هستیم. امضای تفاهم‌نامه با این نهادهای فراهم‌ساز بستر کارآموزی دانشجویان در محیط‌های واقعی کار، می‌تواند زمینه ارتباط مؤثر دانشگاه با بازار کار و افزایش مهارت محوری دانش‌آموختگان را فراهم کند.» مهدوی‌نور با اشاره به اینکه مجموعه اقدامات مطرح‌شده در مدت زمان کوتاهی آغاز شده است، اظهار کرد: «این‌ها خلاصه‌ای از کارهایی است که در این مدت شروع کرده‌ایم؛ با توجه به اینکه زمان زیادی از آغاز مسئولیت دکتر لادن نگذشته و بنده نیز حدود یک ماه است که در این جایگاه حضور دارم، این برنامه‌ها در مرحله آغازین قرار دارند و امیدواریم بتوانیم آن‌ها را به نتایج مطلوب برسانیم.»

مشارکت فعال سازمان‌ها در تصویب و داوری پایان‌نامه‌ها

او در بخش دیگری از سخنان خود، در پاسخ به پرسشی درباره فاصله پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها با مسائل واقعی جامعه، گفت: «برنامه‌های علمی دانشگاه آزاد، برنامه‌های بسیار خوبی هستند و نیازهای جامعه را شناسایی کرده و در قالب یک بانک در اختیار دانشگاه قرار داده‌اند. چالش اصلی این است که نظام اجرایی ما هنوز نتوانسته به‌درستی از این ظرفیت استفاده کند؛ چراکه ساختار دانشگاهی و نظام اجرایی کشور تا حد زیادی از یکدیگر جدا هستند.» مدیرکل امور پژوهش و فناوری معاونت علوم تربیتی و مهارتی دانشگاه آزاد توضیح داد: «در بسیاری از موارد، پایان‌نامه یا رساله‌ای در دانشگاه انجام می‌شود، اما دستگاه یا نهادهای که با آن مسئله درگیر است، حتی از انجام چنین پژوهشی مطلع نیست. این گسست باعث می‌شود خروجی‌های علمی کمتر به حل چالش‌های واقعی کشور منجر شود. برای رفع این مشکل، باید تعامل و ارتباط مؤثری میان حوزه دانشگاهی و ساختارهای اجرایی کشور شکل بگیرد تا پژوهش‌های دانشگاهی بتوانند در عمل مورد استفاده قرار گیرند.» مهدوی‌نور با تأکید بر لزوم مشارکت نهادهای اجرایی در فرایند تعریف و اجرای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، اظهار کرد: «برنامه ما این است که خود سازمان‌ها و نهادهایی که نیازها را تعریف می‌کنند، به‌صورت فعال در فرایند تصویب، اجرا و حتی داوری پایان‌نامه‌ها حضور داشته باشند. در حال حاضر ممکن است دانشگاه موضوعی را تصویب کند، بدون آنکه سازمانی که آن نیاز را مطرح کرده، در جریان جزئیات قرار داشته باشد. این مسئله گاهی باعث می‌شود پژوهشی انجام شود که در نهایت پاسخ‌گوی نیاز واقعی آن سازمان نباشد.» مهدوی‌نور با اشاره به مشکلات ناشی از این گسست گفت: «ممکن است استاد یا دانشجویی با زحمات فراوان، موضوعی را ذیل یک نیاز تعریف‌شده پیش ببرد، اما در نهایت مشخص شود که این پژوهش با مسئله واقعی آن سازمان تطابق ندارد. اگر از زمان تصویب موضوع تا مرحله دفاع، آن سازمان درگیر فرایند باشد، هم امکان اصلاح مسیر وجود دارد و هم خروجی کار قابل استفاده خواهد بود. حتی مشارکت نمایندگان این نهادها در فرایند داوری پایان‌نامه‌ها می‌تواند به رفع این خلأ کمک کند و ارتباط مؤثرتری میان دانشگاه و نظام اجرایی کشور شکل دهد.» مهدوی‌نور با اشاره به اهمیت حفظ و ارتقای کیفیت آموزش در شرایط کنونی کشور خاطرنشان کرد: «با توجه به شرایط موجود، این نگرانی وجود دارد که سطح کیفیت آموزش کاهش پیدا کند، اما تلاش ما این است که با ایجاد انگیزه در میان دانشجویان، نشان دهیم آنچه می‌آموزند، در آینده و در بازار کار پایشان کاربردی خواهد بود. در برنامه‌ریزی‌های آموزشی، سعی می‌کنیم دروس به‌گونه‌ای ارائه شوند که پاسخ‌گوی نیازهای آینده بازار کار باشند، نه اینکه دانشجو احساس کند سال‌های تحصیل خود را صرف مطالبی کرده که هیچ ارتباطی با مسیر شغلی و حرفه‌ای او ندارد.»